

ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ПІДПРИЄМСТВА: ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

¹І. І. Світлишин к.е.н., доцент
А. Б. Войтенко к.н.держ.упр.

¹Житомирський національний агроекологічний університет

Внутрішньогосподарський контроль підприємства – це комплекс заходів забезпечення відповідності фактичних параметрів функціонування останнього плановим (стратегічним). Методологічною основою проведення внутрішньогосподарського контролю є системний підхід. Проте, починаючи із 70–х років ХХ століття у науковій методології з'явився новий підхід до дослідження – синергетика, як наслідок докорінних змін наукового світогляду. Механістичне сприйняття сутності явищ і процесів господарської діяльності, що базується на діалектичному підході, за

якого досліджуваній об'єкт розглядається як рівноважна умовно замкнута система, виявилось неможливим в контексті розвитку економіки. Прагнення забезпечити рівноважний стан системи як на мікро-, так і на мезо- та макрорівнях лише посилює процеси гальмування вічних, органічно притаманних їй чередувань станів піднесення і спадів, розвитку нових, адаптованих до змін у зовнішньому середовищі структур і занепаду старих, неспроможних функціонувати в якісно новому середовищі структур.

Однак системний підхід до наукового дослідження, в тому числі й проведення внутрішньогосподарського контролю еколого-економічної ефективності функціонування підприємства, основою якого є діалектика, не варто відкидати. Він є методичною базою для синергетичного підходу, який, враховуючи теорію змін, доповнює сучасну методологію наукового пізнання (табл. 1).

Еколого-економічна ефективність підприємства – це процес покращення економічних параметрів функціонування останнього на основі дотримання вимог чинного екологічного законодавства, міжнародних екологічних договорів і стандартів, затверджених на підприємстві екологічних нормативів виробництва. Кількісно еколого-економічна ефективність визначається як інтегральний показник співвідношення екологічних та економічних ефектів від діяльності до витрат, що їх зумовили.

Таблиця 1
Внутрішньогосподарський контроль підприємства:
системний та синергетичний підходи

<i>Системний підхід</i>	<i>Синергетичний підхід</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Оцінювання переважно статичної системи, її функціональний опис	Дослідження акцентується на процесах росту і розвитку системи
Оцінювання впорядкованості, рівноваги в системі	Дослідження ролі хаосу (як деструктивної, так і конструктивної) у процесі зміни системи
Оцінювання процесу організації системи	Оцінювання процесу самоорганізації системи
Дослідження внутрішніх взаємозв'язків у системі	Дослідження сукупності внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків системи
Джерело руху системи – її внутрішнє середовище	Основним джерелом руху системи є зміна зовнішнього середовища

Джерело: [1].

Традиційно вважається, що в практиці ведення бізнесу не можливо одночасно досягати підвищення економічної та екологічної ефективності виробництва, оскільки реалізація першого завдання передбачає мінімізацію витрат на покращення екологічної ситуації. Як наслідок, екологічні ефекти підприємства будуть погіршуватися.

Наша позиція: екологічна, економічна та інші види ефективності є лише різними сторонами однієї системи – підприємства. Забезпечення довгострокового успішного функціонування підприємства передбачає покращення всіх його результатів: не лише економічних, а й екологічних, соціальних та інших.

Процес функціонування підприємства слід розглядати як постійне чередування станів нерівноваги і рівноваги, спричинене як внутрішніми протиріччями (зростаючими потребами і обмеженими ресурсами), так і змінами у зовнішньому середовищі. Виходячи з чого, внутрішньогосподарський контроль еколоґо–економічної ефективності підприємства доцільно проводити з урахуванням результатів і чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, в статичі і динаміці, що забезпечує системно–синерґетичний підхід.

Крім того, базуючись на загальній теорії систем контроль еколоґо–економічної ефективності має здійснюватися з урахуванням емерґентності, що означає принципову неможливість зведення властивостей системи до суми властивостей частин, які її складають. Тобто зміст ефективності на рівні підприємства може якісно відрізнитися від її змісту на певній стадії господарського процесу чи від конкретного напрямку діяльності. А зумовленість властивостей загальної ефективності властивостями її окремих видів проявляється не безпосередньо, а через зв'язки [2].

У рамках синерґетики встановлено, що система – підприємство – здатна до самоорганізації, тобто може ускладнюватися і набувати якісно нової функціональної чи іншої структури без спеціального зовнішнього впливу. Проте даний процес не відбувається сам собою, а є можливим лише за умови відкритості системи, що передбачає її взаємодію із зовнішнім середовищем [3].

Механізм самоорганізації полягає у встановленні в системі порядку за рахунок кооперативної (погодженої) дії її компонентів. Імпульсом до самоорганізації є зміни у зовнішньому середовищі, які зумовлюють необхідність адаптації системи до нових умов функціонування, оскільки виводять систему із стану рівноваги. Наслідком самоорганізації є розвиток системи, тобто якісні зміни її складу, зв'язків (структури) і процесу функціонування. Кількісні ж

зміни складу і взаємозв'язків системи виражає термін «ріст», що властивий рівноважним системам. З чого слідує, що основними необхідними умовами розвитку підприємства як системи є його відкритість і нерівноважність. А сам розвиток підприємства є наслідком його руху від стану нерівноваги до стану рівноваги [4].

Таким чином, досягнення кожним суб'єктом господарювання незалежно від організаційно-правової форми покращення екологічних, економічних та інших параметрів функціонування в постійно мінливому зовнішньому середовищі є реальним завданням і потребує якнайшвидшого виконання. Необхідним першочерговим кроком, вважаємо, є консолідація зусиль науковців і практиків, персоналу підприємств та органів місцевої й державної влади в напрямку формування відповідної стратегії розвитку держави в цілому та кожного суб'єкта господарювання зокрема.

Список літератури

1. Синергетика: методологія ефектів: монографія [текст] / І. Є. Януль, Ю. Ю. Мороз, О. В. Іванюк [та ін]; наук. ред. Є. І. Ходаківський, Т. О. Зінчук, І. Г. Грабар. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2012. – 624 с.
2. Тихоплав О. Ю. Системный поход как метод решения сложных инженерных задач и проблем [текст] / О. Ю. Тихоплав. – К., 1988. – С. 20.
3. Ходаківський Є. І. Синергетичні підходи до формування інтраційних структур / Є. І. Ходаківський, В. В. Камінська, О. І. Мосієнко // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 121–126.
4. Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики. Монографія [текст] / Є. І. Ходаківський, В. К. Данилко, Ю. С. Цаль-Цалко. За заг. ред. Є. І. Ходаківського. – Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2009. – 340 с.